

ואלה שמות חברינו שנפלו בשרות המדינה בהיותם בצ.ה.ל.

1.	אברהם דנגור	נפל בעת מילוי תפקידו	(תש"י)
2.	יצחק בבסקי	נפל בקרב ניצנה	(תשט"ז)
3.	אליעזר קילינסקי	נפל בעת מילוי תפקידו	(תשי"ז)
4.	מיכאל ישראל מיסוק	נפל בעת מילוי תפקידו	(תשכ"ב)
5.	יצחק יהודה גליקו	נפל בעת מילוי תפקידו	(תשכ"ו)
6.	זאב בריקמן	נפל בעת מילוי תפקידו	(תשל"ח)

יהי זכרם ברוך...

בעיות הביטחון בברור־היל

במשך ארבעים שנות קיומה חלו שינויים קוטביים באופן של בעיות הביטחון שפקדו את ברור־היל.

בראשית היינו יישוב ספר, שהתנחל באחד מן המקומות המסוכנים ביותר של פלשתינה ונבנה בלבן של אזור ערבי עויין. כיום אנו נמצאים במרכז המדינה, בדיוק בין אילת ומטולה, ובמקום המרוחק ביותר מגבול כלשהו.

חברינו השתתפו, מי באופן פעיל ומי באופן פסיבי, כמעט בכל סוגי המאורעות שפקדו את ההיסטוריה של ארצנו. היה לנו הרבה מאוד מזל ולא נקראנו לשלם את המס הכבד בקורבנות אדם וברכוש, ששילמו היישובים הקיבוציים האחרים. עם זאת, שכלנו לא פחות משישה חברים ובנים. שמותיהם ונסיבות נפילתם מופיעים בסוף פרק זה.

חברינו חשו לראשונה בבעיות הביטחון, כאשר שהו בתקופת הכשרתם בקיבוץ גבת (1945); הם עברו שם מספר ימי אימונים במחתרת, כנהוג לגבי כל קבוצת הכשרה. גאוותם עלתה על גדותיה כאשר אחד מהם נבחר לצאת לקורס מ"כים; הכבוד היה בלתי רגיל בתקופה זו, כי המ"כ היה לא רק סמכות ראשונה בדרג הצבאי, אלא גם זה שעבר את הגבול בין "פשוטי העם" ואנשי ה"ביטחון"; אלה נחשבו לכת נפרדת, גיבורי החיל האמונים על הסודות, הנשק והשמירה הביטחונית והפוליטית כאחד.

בקיץ 1946 היתה השבת השחורה, היום בו פלשו הבריטים אל תוך היישובים שלנו וחיפשו בהם את הנשק המוסתר. המוני חברים נעצרו ונכלאו במחנה עתלית. דן ז"ל היה ביניהם. בהיותו מגולח למשעי ובנצלו את קומתו הנמוכה, הוא "סידר" את הבריטים כשהצהיר כי הינו בן 16 בלבד, בעוד שהיה כבר נשוי, בן 22 וכמעט אב לילד. שחרורו העלה במשהו את המוראל אצל אלה שנותרו שם, כי הצליחו "לסדר" את האנגלים, הג'נטלמנים שאינם כולאים ילדים...

המעשה השני שריגש אותנו היה כאשר שלחו אותי לקורס חבלה. זה היה אחד המבצעים מעוררי הפליאה של פיצוץ גשרים, חיסול הרדאר וחדירות למחנות הצבא הבריטי. להיות אז חבלן, היה להיות כמעט משול לאליל מיתולוגי. הסודיות וההילה שאפפו את החבלנים היו מרחוק גדולות מאלה של המ"כים... אילו רק ידעו שרוב הקורס שלנו הוקדש לאימוני כוח ומעט מאוד לאותם חומרי חבלה, שהיו עיקר פרסומנו!!

ב־1947 עברנו לחנייה, שם טעמנו גם את טעמה של עלייה ב', כי ישבנו על הדרך בה עברו המעפילים שבאו מלבנון. בנוסף לכך, קיבל הגרעין שלושה ימי אימונים בכל חודש במסגרת החי"ש (חיל שדה); עובדה זו העלתה אותנו לרמה של יחידה לוחמת. רק אז נודע לנו, שמפעל המתכת של חנייה מייצר בלילות חלקים שונים של ה"סטן", הנשק האוטומאטי הנפוץ ביותר בשורות ה"הגנה"; רק אז גם קיבלנו הכשר... לנקות בלילות, במסגרת שעות עבודה נוספות, את התחמושת שהחלידה במחסני חנייה.

מגבול הצפון עברנו לשהייה קצרה ברעננה. ממושבה זו זכורים לי רק שלושה אירועים ביטחוניים (פרט כמובן לשמירה הלילית השגרתית במושב גבעת־חן הסמוך). אנתנו, הקיבוצניקים, היינו היחידים שקיבלו אקדחים לאבטחת קבוצות קטיף, כאשר עבדנו בפרדסים הסמוכים לקלקיליה. צריך לזכור שבתקופה זו, כל

אדם שנתפס על-ידי הבריטים ונשק בידו, היה נאסר וחייב תלייה. הפעולה השנייה אורגנה נגד האצ"ל דווקא; אנשי ארגון זה תכננו להתקיף ולהחריב כפרים ערביים הסמוכים לרעננה. ראשי ה"הגנה" החליטו למנוע את ביצועה של פעולה זו. לשם כך גויסו כמה עשרות מאנשינו, ומצוידים במקלות הם חסמו בגופם את הדרך לאנשי האצ"ל החמושים. הפעולה בוטלה...

האירוע השלישי היה כיבוש הכפר הערבי אברוקישיק. כיתה של חברינו השתתפה במבצע זה; הם מצאו את הכפר נטוש וחזרו על גבי עגלה עמוסה כלי עבודה ורתומה לשתי פרדות יפות. פרד אחד, שכונה בשם "עזאם", כשמו של מזכיר הליגה הערבית דאז, זכור לוותיקי המשק בגלל פיקחותו ומבצעי הבריחה שלו.

מסכת פעולות הביטחון שלנו, שקדמו להקמת המדינה, הגיעה לשיאה עם עלייתנו על הקרקע ב-5.5.1948, עשרה ימים לפני מלחמת השחרור. פרק זה מופיע בפרוטרוט בראשית הספר, ואוסיף רק כמה מלים על מצב רוחנו בתקופה זו.

רצינו להקים קיבוץ, והתחלנו במשלט צבאי; הלכנו בלי היסוס לאחד המקומות הנידחים והמסוכנים ביותר, כשאנו מונחים על-ידי האמונה בצדקת דרכנו. לא ביצענו כל מעשה עילאי, אבל הספקנו להיות כאן בזמן, כדי להתבצר ולהחזיק כמיטב יכולתנו בפיסת מדבר זו.

לא ידענו אפילו שאנחנו עושים "היסטוריה", אבל כתוצאה לוואי של היותנו כאן, ביחד עם עוד 15 מיישובי הנגב, ניתוסף למדינתנו חבל ארץ ענקי זה. עם גמר המלחמה החלו בעיות ביטחון השדה. באזור הסתובבו כמעט ללא הגבלות אלפי פליטים. הם חזרו אל כפריהם ההרוסים כדי לנסות להציל חלק מיבולי שדותיהם שהבשילו ומרושם שנטשו. במשך תקופת ביניים בלתי ברורה של שביתת נשק ושלום מדומה הגיע המצב לידי כך, שקיבלנו מן הפיקוד הוראה למנוע את העבודה בשדות באמצעות ירי במכונת ירייה או במרגמה. בנוסף לכך היה עלינו לפתוח באש על כל אדם לא מזוהה המתקרב עד 400 מטר מן המשלט.

פקודה זו ועזעה עמוקות את חברינו ברעננה. הם, שבמשך כל ימי המלחמה המשיכו בחיים רגילים ובעבודה לצורך פרנסת הגרעין, לא ידעו דבר על התהליך שעובר כל אדם בתקופה מתוחה זו. אולם בעיני לוחם הופכים חיי אדם לנושא, שמחליטים עליו מהר וכמעט כלאחר יד. ירי באנשים היה מנת חלקנו היומית; לא ראינו בכך יוצא דופן; פקודת הצבא היתה: לירות בכל אדם לא-מזוהה המתקרב למרחק של 400 מטר מגדר המשלט – ואנחנו ירינו!!

דיונים סוערים התנהלו בין שני פלגי הגרעין בנושא זה. עם הקמת הנקודה החדשה הלך עומס השמירה וגדל. במשך תקופת-מה נאלצנו לשמור בשלושה מקומות מרוחקים זה מזה: במשלט, בנקודה החדשה ובבאר. אלה המתמרמים היום על עומס של שבוע בשנה, אינם מתארים לעצמם מה היה, כאשר במשך שנים שמרנו שבוע כן ושבוע לא, ועוד עבדנו כמה שעות כדי לקדם עבודות דחופות.

עומס זה חייב אותנו לשלב בשמירה חברים, שהגיעו אלינו רק תמול-ששום. אימנו אותם אימון מזורז בנשק (יום אחד בלבד) וצירפנו אותם לשומרים מנוסים יותר. אלה תדרכו אותם בצעדיהם הראשוניים, לפעמים תוך סיכון חייהם. הערבים המשיכו להסתובב בשדותינו עד 1954. הם גנבו כל דבר: צינורות, כלי עבודה ואפילו אופנוע אחד מתוך המוסך שלנו. גנבו לנו כבשים ופרות אחדות. לא היתה לנו עדיין גדר מסביב לנקודה, על כן יכלו לחדור ולהסתלק בקלות רבה. מצב

זה גרם לעצבנות בקרב השומרים, וקרה אפילו שאחד מהם ירה על חברו. למזלנו נותר לנו מתקרית זו רק זיכרון משעשע.

שומר אחד, חדש במקצוע ועצבני מאוד, יצא לשמור לילה אחד יחד עם אחד מוותיקי המשק. הלה הותיר אותו במרכז החצר והלך לסייר מסביב לצריפים הבודדים, שעמדו אז על הגבעה שלנו. הוא חזר אל חברו מכיוון לא צפוי, וזה, בלי הזהרה, פתח עליו באש ופצעו בבטנו. הד הירייה העיר את כולנו, פרט לאשתו של הפצוע, שהיתה החובשת של היישוב. הפצע היה קל יחסית, וחברנו הפצוע לא רצה להבהיל את אשתו; על כן הוא ביקש שיכסוהו בשמיכה ויותירו רק את הפצע גלוי לחבישה, לפני שהלכו לקרוא לה.

היא באה בריצה, החלה לחבוש את הפצע ופתאום פלטה: "אני מכירה את הבטן הזו!!!" הסירה את השמיכה מעל פניו, שלא הספיקה קודם לכן לראותם בגלל דחיפות הטיפול, וסיננה בין שיניה: "חמור..."

לאחר תקרית זו היה קשה לדרוש מן השומרים לרדת עד למוסך ולסייר שם כמה פעמים בכל לילה. המוסך היה בזמנו מבודד ומרוחק כמה מאות מטרים מן הצריפים, לא היתה כל תאורה, גם גדר לא היתה; הרפת היתה עדיין בחלק המערבי של המשק, במקום שבו עומד היום מועדון הילדים.

כדי לשכנע את השומרים לבצע משימה זו נאלצתי, אני המא"ז, לשמור שם לבדי שבוע שלם; הם באו מדי פעם לבדוק... אם עודני חי!

בשנת 1954 התחברנו לקו הירקון ורישתנו שטחים רבים; גניבות הצינורות אף הן נתרבו. הפיקוד לא אישר לנו למקש את סביבתם, אבל המוח היהודי המציא פטנטים... הלחמנו קשת קטנה לידית של רימון-יד והנחנו אותו, משוחרר מנצרה, מתחת לצינור. כל ערב ירדתי לשדה והנחתי כעשרה רימונים מתחת לקווים; ובבוקר אספתי אותם מחדש. מבצע זה הפסיק את הגניבות, אחרי ששני רימונים התפוצצו והניסו את הגנבים. אבל במקביל קרו שני מקרים הראויים לציון כאן.

לילה אחד גנבו לנו צינורות של "סקינרים"; אלה היו צינורות מפלדה, כבדים יחסית ומנוקבים, שהמטירו קילוחים ארוכים תוך סיבוב של 180 מעלות. הלכתי אחרי עקבות הגנבים ומצאתי את מרבית הצינורות מוסתרים בקרבת "סומסום" (אורי-הנר דהיום). במשך שבוע ימים העמדנו מארב בקרבת הצינורות, אבל ללא תוצאות. ביקשנו את עזרת הצבא, וזה תגבר אותנו בכיתת אנשי מילואים. אולם בלילה השלישי סירבו המילואימניקים לצאת, ורק אחרי ויכוחים איזונים ניאותר, שעתיים מאוחר יותר, למלא את משימתם. בדרכם למקום המארב חשו בתנועה חשודה, ומיד התפוצץ הרימון שהנחתי מתחת לצינורות; הם פתחו באש מרחוק, ולא פגעו כמובן. לא נותר לנו אלא לאסוף את הצינורות, שנטשו הגנבים במנוסתם המבוהלת. מנהיגי ה"מרד" בכיתה קיבלו 21 יום מחבוש, אבל עובדה זו לא מחקה את אכזבתנו מאובדן הזדמנות לחסל את הכנופיה שהטרידה אותנו.

מקרה אחר מסוג זה כמעט ועלה בחייו של חבר רביבים. הפעם גנבו צינורות אלומיניום. גיליתי אותם מוסתרים בוואדי, ליד נג'ד; עליד מקום זה היו שדות מעובדים בידי חברי רביבים. הנחתי רימון מתחת לצינורות והתחלתי לחזור הביתה, כאשר הופתעתי בשמעי פיצוץ אדיר. חבר רביבים, שראה אותי פעמיים נכנס אל הוואדי ויוצא מתוכו, ירד מן הטרקטור שלו כדי לבדוק מה היה שם. הוא מצא את הצינורות, בעט בהם... והספיק לראות את ידית הרימון המשתחררת. תוך השניות שנותרו לו עד לפיצוץ, הוא רץ את ריצת חייו... וניצל.

תקופה זו היתה אחת הקשות ביותר מבחינת הביטחון השוטף. הפליטים הערבים קיבלו עידוד מטעם השלטונות המצריים, וחדרו בלי הרף אל שטחי המדינה. הם התארגנו לקבוצות "מקצועיות" ובזזו מכל הבא ליד: צינורות, פרות, ציוד קל ואפילו החלו לפרק מנועים מקידוחי חברת מקורות. רק לאחר שקבוצה של 20 "מפרקים" נהרגה בפיצוץ של באר ממולכדת ליד יד-מרדכי, פסקו זמנית החדירות. מצב ביטחוני זה נמשך עד למבצע סיני ב-1956; אז הגיעו להסכם עם המצרים, ופסקו הגניבות. השקט המתוח נמשך עד ל-1964, מועד תחילת הפעילות הפדאיונית ומיקוש דרכים בשדות האזור. חברי ועדת הנגב הגיעו למסקנה, שרק כבישי אספלט בכל השדות יאפשרו את המשך החקלאות כאן. אבל הם לא הצליחו לשכנע את המוסדות להקצות כספים למטרה זו.

הוטל עלי לפנות אל פנחס ספיר, שר האוצר דאז, ולשכנע אותו בצדקת עמדתנו. השתמשתי בשיטה הבדוקה בפגישותי אתו והכנתי מכתב קצר ומנומק. הגעתי למשרד האוצר בשעה שנקבעה, אבל ספיר היה עדיין עסוק בוויכוח סוער עם אנשי ההסתדרות. מזכירתו הודיעה לי, כי פגישתנו נדחתה ותתקיים רק עם חזרתו מחו"ל. למזלי, בדיוק ברגע זה יצא ספיר לכיוון השירותים. כשחזר משם, הושטתי לו את המכתב. הוא מצא בו כנראה "תחמושת", שסייעה לו לגבור על מתנגדיו, ובו ביום נתן הוראה להתחיל בויפות דרכי הגישה לאורך הרצועה.

משקנו היה רחוק מן הגבול ולא סבל מפעולות מיקוש, לכן נותר גם היחיד באזורנו שלא הרויח מפעולתי זו, שבנוסף להקלה ביטחונית, הוסיפה נכס משקי לא קטן ליישובי הרצועה.

פרשה חשובה אחרת קשורה באימון חברינו בנשק. החוק פטר את התושבים של יישובי הספר משירות צבאי; לעומת זאת, היה עלינו לאמן את כל חברינו בכלי הנשק השונים לצורך השמירה וההגנה על היישוב במקרה של מלחמה. כולם עברו מספר ימי אימון בשנה, ובתרגילים ביתיים אלה הורשה לנו לבצע מטווחים וזריקות רימונים. התחמושת שהועמדה לרשותנו היתה לרוב מיושנת ופגומה.

באחד מימי אימון אלה נזרקו שני רימונים שלא התפוצצו. אחד מהם נמצא מיד והושמד ביריית רובה; אבל השני לא נתגלה למרות חיפושינו הרבים. החלטתי לנטוש אותו בשטח. התרחקנו מן המקום, אבל לא הספקנו לצעוד יותר ממאה צעדים, כאשר התפוצץ הרימון מעצמו. עד היום נעשה עורי חידודים-חידודים, כאשר אני חושב מה יכול היה לקרות, אילו התפוצץ הרימון בשעה שחיפשנו אותו. מלחמת ששת הימים גרמה למהפכה במצבנו הביטחוני. היא הרחיקה את הגבול מאתנו ומיקמה אותנו במרכז הארץ.

תקופת ההמתנה שקדמה למלחמה זו היתה אחת התקופות הקשות ביותר של חיי. מילאתי אז בעת ובעונה אחת שני תפקידים: מרכז המשק ומא"ז (תפקיד אחרון זה הוטל עלי כמעט ברציפות במשך שלושים שנה. כל החברים שנשלחו לקורס קצינים בכוונה להחליף אותי, עזבו לרוב את המשק זמן קצר לאחר קבלת הדרגה). היה עלי לדאוג להמשך הפעילות המשקית תוך כדי הפיכת קיבוצנו למתחם מוגן. ביד אחת בניתי ובשנייה הרסתי. רק ארבעה קילומטרים הפרידו בינינו לגבול הרצועה, ובנוסף לכך שימשנו בסיס למפקדה של חטיבה משורינית. משרדי הפך מטה החטיבה, החצר נחרשה על-ידי תעלות קשר עמוקות, והמקלטים הותאמו לפעולה. הילדים, המטפלות וההורים תורגלו בכניסה מהירה אליהם; הכנו עמדות ירי ומחסני חירום, אימנו את החברים בכלי הנשק השונים ותרגלנו את תפיסת

המערך ההגנתי במשך שלושת השבועות, שקדמו למלחמת ששת הימים. הגיוס הכללי תבע אף הוא את "ליטרת הבשר". שישים מבנינו וחברינו הצטרפו ליחידותיהם הקרביות... באמצע תקופת הקציר והאסיף... למרות כל אלה היה עלינו להמשיך בתפקודו של המשק החקלאי.

למרות הקשיים האלה הוצאנו את שני הקומביינים שלנו, על ארבעת המפעילים שלהם, במשך שבוע ימים לנחל-עוז, לסייע להם בקציר השדות, שהיו לאורך גבול הרצועה. לי היה קשה לשאת את מבטן של נשות החברים, שיצאו למשימה זו ושלמזלנו חזרו בריאים ושלמים. אבל הוכחנו, שגם ללא פקודה אפשר לבצע פעולות של עזרה הדדית, שרק התנועה הקיבוצית יכולה לקבל על עצמה בגלל עקרונותיה וערכיה.

המאמץ העצום בקיבוצנו בוצע ברוח טובה ובהתמסרות מלווה ביומה ובהקרבה של כל חברינו. מבחינת, ריכוז הסמכויות האזרחיות והצבאיות העמיס עלי עול כבד; אבל מאידך גיסא, נתאפשר לי לקבל החלטות ללא ויכוחים, דבר אשר היה בוודאי בלתי אפשרי, אילו היו שתי הרשויות נפרדות.

עם פרוץ הקרבות היה המשק ערוך ומוכן. למזלנו, תוך שישה ימים נסתיים הכל. חלקנו במלחמה היה בעיקר חלקם של שישים המגויסים, שעשו חיל ביחידותיהם. אבל גם אצלנו קרתה אפיזודה קצרה, שהחלה במתח רב ונסתיימה בעליצות.

פיתה אחת, בפיקודו של נחום, כיתרה ולקחה בשבי מחלקה של מחבלים עמוסי נשק ותחמושת. אלה הסתתרו באחד הבוסתנים, ליד מושב תלמים. פעולה מוצלחת זו, שחגגנו אותה בקומז'ין ענק, כמעט ונסתיימה באסון. שניים מחברינו הצעירים הלכו למחרת, ביוזמתם, לחפש כלי נשק וטושים בבוסתן. אחד מהם נפל אל תוך באר עמוקה, ורק הודות לחילוצו המהיר והטיפול המידי בבית החולים, יצא מפרשה זו בריא ושלם (למרות ששבר בנפילתו חוליה בעמוד השדרה).

עם גמר המלחמה חזרו כל חברינו הביתה. אז החלו הדיונים על דמותנו ומעמדנו האנושי, נוכח ההרס העצום וקציר המוות האיום שהיו מנת חלקם של אויבינו. התמונות הרבות של מלחמה זו, שפורסמו בעיתונות בארץ ובחו"ל, הפיחו בעם אווירה מופרזת של מיליטריזם. המרחק בין אלה שנלחמו על נפשם בעת מלחמת השחרור ובין אלה שהגנו על המדינה במשך מלחמת ששת הימים, נתגלה בכל עוצמתו. בפחות מעשרים שנה נהפכו היוצרות; שינוי זה השפיע גם על בעיותיה הביטחוניות של ברור-חיל. הרצועה, שהיתה מקור כל רע, נכבשה; הגבול חמק מאתנו והורחק ב-200 ק"מ; בנינו התגייסו פחות לנח"ל ויותר לסיירות או לצנחנים, ונאחזנו, הוותיקים, התחלנו לצאת לשיירות מילואים. החל מ-1968 קיבלה ההגנה המרחבית על עצמה את האחריות על הסיורים לאורך הרצועה. הוקמה גדר לאורך כל הגבול הישן, עם שתי כניסות הנשלטות על-ידי מחסומים, אשר אפשרו מעבר מבוקר לעובדים ולמסחר. מדי שנה הוטל עלינו לסייר יום ולילה במשך חודש ימים לאורך הקו. באמצעות תפקיד לא כל כך אהוד זה השתלבנו בהווי הצבאי, על כל יתרונותיו וחסרונותיו. בתור קצין מילואים, דרגה שהוענקה לי עוד ב-1954, בגלל היותי מא"ז המשלט במלחמת הקוממיות ומא"ז מלחמתי ביישוב החדש, יצאתי מדי שנה לפקד על מחלקת סיורים, המורכבת מחברי קיבוצים ומושבים מן האזור. תפקידי העיקרי היה להגן עליהם מפגיעות של... קציני הגוש הצעירים, המנסים להתעלל בהם, כאילו היו טירונים במחנה קלט. יכולתי גם להשוות מדי שנה את השתפרות המצב באשר לביטחון השוטף.

בשנה הראשונה, שנת הקמת הגדר, היו עדיין פעילויות חבלניות; רכב של היחידה הדרומית עלה על מוקש; היחידה הצפונית עלתה על מארב, ונתגלה אצלנו מוקש נוסף תוך שיטוח מסלול הגדר. לעומת זאת, המשימה האחרונה של שירותי הפעיל (1977) היתה כולה מוקדשת, בנוסף לסיורים השגרתיים, לעריכת קומויץ ערב ערב. גויסנו בתקופת החגים, מראש השנה ועד סוף סוכות, ובגלל היותנו המחלקה היחידה על קו זה, בוטלו כל החופשות. כדי להעלות את המוראל ביחידה, "התרמתי" את כל האקונומים באזור בכמות בשר, שאפשרה לנו לבלות בנעימים תקופה "קשה" זו.

בשנת 1972 הוצבתי כקצין קישור לאו"ם בעמדה ליד סואץ; התפקיד היה משעמם ועקר; צורפתי לשני קצינים זרים, שתקנים ומכונסים בעצמם, ולא חשבת שחודש ימים יכול לעבור כל כך לאט.

שנה אחת לאחר מכן, שבוע ימים לפני מלחמת יום הכיפורים, נקראתי שוב לשרת. במקום ארבעת הקצינים שנדרשו, הופיעו חמישה, ואני נשלחתי בחזרה הביתה. כמה ימים לאחר מכן נפלו הקצינים האחרים בשבי המצרי. אילו נתפסתי גם אני, והמצרים היו מגלים כי נולדתי בקהיר, ספק אם יכולתי לכתוב שורות אלה היום.

במלחמת יום הכיפורים שוב ליווה המזל המיוחד של משקנו את כל חיילינו. הם כולם חזרו הביתה, כמעט ללא פגיעה. אחד מהם נפצע קל, ואחר נפל בשבי, אבל הוא בריא ושלם.

מאז הכל שקט... השמירה צומצמה לשני שומרים שגרתיים, החברים ממשיכים לצאת לשירות מילואים, שנעשה מפעם לפעם יותר משעמם; הבנים מתגייסים ליחידות הקרביות, והמשק שורץ קצינים. הגדר הצבאית שלנו הוחלפה בגדר אזרחית, והתאורה מסביב למשק משמשת לקישוט יותר מאשר להגנה (למזלנו, מכוסות הוצאות החשמל על-ידי המועצה האזורית).

הקיבוץ לא יושב עוד על הקפר בנגב, הנגב כבר לא כל כך "נגב", ורק מעטים זוכרים מה היו הקפר והנגב. חוויות אלה אינן חסרות לי; חבל לי רק שלא ידענו לבחור לנו, ביחד עם התנועה הקיבוצית כולה, משימה לאומית נוספת, שתחליף את אלה שנתמלאו.

עם זאת, אם יהיה שלום ובנינו לא יצטרכו להילחם שוב, תרד מעל לבנו אבן כבדה ביותר. עברנו שש מלחמות, בשתיים מהן השתתף אורי, בני. כאשר היה בחזית, או אפילו סתם מגויס – שבועות שלמים לא יכלה יונה אשתי לישון. החלוצה האמיצה מימי המשלט נעלמה, ונשארה רק האם, הדואגת והחנודה. מכל המלחמות יצאנו תמיד חזקים יותר, משוכללים יותר ומקווים עמוק יותר שזו תהיה המלחמה האחרונה. מי יתן ומשפט אחרון זה יתגשם באמת!!